

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Ústav obecné lingvistiky

VYJÁDŘENÍ ŠKOLITELE K DIPLOMOVÉ PRÁCI

Principy postponování českých adpozic

Bc. Lukáš Jiříčka

Předloženou diplomovou prací rámuje širší teoreticko-metodologická otázka týkající se lingvistické kategorizace, zde konkrétně vztažené k pojmu ambipozice a jejím možným manifestacím v češtině, kde ji tradiční slovnědruhové dělení nepřipouští. Jde tedy o *a priori* kontroverzní téma, které ovšem nabízí velmi dobrou příležitost i lingvistický materiál k reflexi výhod či nevýhod různých kategorizačních metod. Autor vychází z pozorování o proměnlivém slovosledném postavení řady českých výrazů, u nichž tradiční slovnědruhová klasifikace nutí dělení na předložky a adverbia. (Ne)vhodnosti tohoto kategoriálního vymezení (a omezení) si všímá primárně u sekundárních předložek, jimž tradiční klasifikační systém upírá možnost postpozičního chování. Práce je postavena na testování alternativního, konstrukčně-gramatického přístupu, v němž slovnědruhové vymezení není dáno nezávisle na chování jazykových jednotek v kontextu, ale vyplývá ze souhry různých rysů – formálních, sémantických a diskurzních. S využitím autentického korpusového materiálu autor tento teoretický přístup a celkový problém postponování prepozic v češtině ilustruje na případu slova *vstříc*. Podrobná analýza preponovaných a postponovaných dokladů ho pak vede k několika dílčím závěrům: (a) k adekvátnímu popisu a vysvětlení toho, jak mluvčí slovo *vstříc* používají, je zapotřebí vyjít ze širšího syntagmatického a sémantického kontextu („konstrukce“), v němž se daný výraz vyskytuje, (b) použití slova *vstříc* vykazuje sémantické změny jednotlivých komponentů celého syntagmatu, které vedou ke ztrátě původního významu pohybu, (c) konkrétní pozice je dána primárně souhrou formálních, sémantických a diskurzních podmínek, (d) *vstříc* zatím nelze jednoznačně označit za ambipozice.

Práce je rozčleněna do šesti kapitol nestejného rozsahu a je rámována třemi jasně formulovanými a pečlivě motivovanými hypotézami. První kapitola je stručným úvodem do tématu a objasněním autorovy motivace. Ve druhé kapitole se autor věnuje ambipozičnosti jako specifickému slovnědruhovému jevu a předkládá podrobné kritické zhodnocení slovnědruhové klasifikace relevantních výrazů, jak se k nim staví česká referenční literatura i nedávný nový výzkum. Třetí kapitola představuje teoretická východiska práce soustředěná jednak na otázky aktuálního členění a jednak na konstrukčně-gramatický přístup a jeho kognitivního ukotvení. V obsáhlé čtvrté kapitole spočívá analytické těžiště práce v podobě podrobné případové studie slova *vstříc*, která přináší rozbor jednotlivých kontextových variant výchozí konstrukce. Autor zde rovněž poskytuje pečlivý popis jazykového materiálu a metodologického postupu při korpusovém vyhledávání. Pátá kapitola shrnuje analytické poznatky do závěru, že jednotlivé konstrukční varianty se slovem *vstříc* je třeba brát jako gramaticko-sémantické kontinuum na sémantické škále od fyzického pohybu až k abstraktnímu významu benefaktivnímu a že tento výraz zůstává spíše někde mezi skutečnou adpozicí a jednoznačným adverbium. Zároveň formuluje otevřené otázky pro možný další synchronní i diachronní výzkum. Přestručná šestá kapitola práci uzavírá odpovědí na kategorizační problém nastíněný v kapitole úvodní.

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Univerzita Karlova

Ústav obecné lingvistiky

Hlavní přínos předložené práce vidím primárně ve dvou rovinách. (i) Je hodnotná svým teoreticko-metodologickým přínosem, který autorův další výzkum předurčuje k zájmu mezinárodní lingvistické komunity, ale má význam i pro obohacení domácí scény tím, že využívá analytické nástroje soudobé kognitivně podložené lingvistické teorie založené na *usage-based* metodách. Výsledkem je nejen popis daných jevů na základě úzu, ale také možnost dané varianty adekvátně vysvětlit. V českém lingvistickém prostředí nejde o samozřejmost. A (ii) má jasnou empirickou hodnotu: podrobnou kvalitativní analýzou autentického materiálu se připojuje k rozbíhající se diskusi na téma ambipozic v češtině. Kromě toho je třeba ocenit autorův poctivý přístup v práci s korpusem s explicitně stanoveným cílem umožnit replikovatelnost použité materiálové sondy. Tyto ohledy zdaleka ještě nepředstavují běžnou praxi.

Za vyzdvižení stojí i některé další detaily. Promyšlený postup v analýze jednotlivých aspektů ve vztazích mezi jednotlivými konstrukčními variantami dokládá autorův cit pro vystižení gramaticko-sémantických detailů. Oceňuju také opatrnost, s jakou formuluje svoje závěry, a úzkostlivě dodržovanou terminologickou nepředpojatost, bez níž by nový úhel pohledu a tudíž i žádoucí koncepční posun nebyl možný. Rovněž mě zaujaly autorovy komentáře a návrhy k dalšímu výzkumu stran komparativních možností v širším slovanském kontextu, jakož i hypotéza jazykového kontaktu s němčinou, který by rovněž mohl osvětlit otázku postpozic v češtině.

Práce je vybavena adekvátním poznámkovým aparátem, citovaná literatura i proporce zahraničních vs. domácích titulů odpovídá povaze tématu, materiálu (jde o nově otevírané téma) i teoretického uchopení. Práce je napsaná kultivovaným akademickým jazykem a pečlivě editovaná (naša jsem jen pár drobných překlepů), má přehlednou strukturu, míra detailu v kritické reflexi odborné literatury je adekvátní žánru. Jistou idiosynkratičností na čtenáře působí pátá a šestá kapitola, které by logičtěji byly spojené do jedné shrnující kapitoly, podobně by čtenář hledal popis dat a metodologie spíše v teoreticko-metodologické kapitole (tj. třetí) než v kontextu analýzy. Ve čtvrté kapitole je občas znát jistou úspěchanost ve formulacích a zkratkovitým popisu některých příkladů, která jde zřejmě na vrub nedostatku času ve finální fázi psaní. Jen je škoda, že si čtenář občas musí domýšlet mezi řádky. Bez ohledu na zmíněné obtíže je ale autorova argumentace celkově přesvědčivá a k obhajobě výsledků či jednotlivých závěrů se nenabízejí žádné fundamentální rozpory nebo logické nedostatky.

Pro diskusi během obhajoby bych vybrala několik jednotlivostí:

- str. 25 (ex. 7): *vstříc* bez slovesa pohybu – ale i tady je přítomno, jen je ve tvaru deverbálního (pasivního) adjektiva... (*zakloněnou*). Nebo jde o nějaký hlubší důvod, který mi unikl?
- str. 48: v popisu základní konstrukce autor správně počítá s pohybem směrem k životným entitám jako jedním s definičních rysů. Čtenáře tu ale napadá, že má-li původní význam vyjadřovat „setkávání“, s čímž nelze než souhlasit, nabízí se i další sémantický rys oné cílové entity. Životnost dativní NP implikuje jako možnost, že i její referent je, nebo hypoteticky může být, v pohybu. Tj. že alespoň potenciálně onomu setkávání napomáhá, na rozdíl od neživotných referentů, které jsou statické. Jaký by byl důvod pro odmítnutí takové interpretace a následné sémantické analýzy? Nemohl by takový rys zjednodušit/zprůhlednit výklad týkající se začlenění neživotných entit v usouvzažňší jednotlivých konstrukčních variant?

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Ústav obecné lingvistiky

- str. 52, otázka pevného nebo volného syntaktického vztahu u příkladu (30) nezní příliš přesvědčivě, ale mám podezření, že jde nejspíš o nepřesné formulování nebo poněkud odbytou argumentaci. Přítomnost dalšího materiálu mezi dativní NP a postponovaným *vstříc* je dáno faktem, že onen dativ je Wackernaglova příklonka a její pozice je tedy dána principem zcela nezávislým na tom, jestli je *vstříc* postpozice či prepozice...
- str. 58: v diskusi o ustáleném spojení se nabízí otázka, jestli je to jen náhoda, že je tato fráze založena na slovesu *vyjít/vycházet*, nebo je možné tento fakt nějak motivovat v rámci celkové konstrukční analýzy všech typů. Zajímá mě autorův názor/komentář.

Celkově v práci oceňuji poctivý přístup k materiálu a dobře pochopený i aplikovaný konstrukčně-gramatický a funkčně-kognitivní přístup, svědčící o autorově schopnosti tvořivě vstřebat značné množství náročné teoretické literatury. Podobně je třeba autora pochválit za promyšlený postup a uměřenost v závěrech tam, kde nenašel dostatečnou empirickou oporu, jakož i za schopnost dohlédnout k širšímu kontextu, v němž bude možné výzkum dále rozvíjet. Autor rozhodně prokázal předpoklad pro samostatnou výzkumnou práci na magisterské úrovni. Navrhuji proto i přes některé formální nedotaženosti předběžné hodnocení „výborně“.

Mirjam Friedová

Doc. Mirjam Friedová, mimoř. prof. UK

Praha, 1. září 2024